Till Bengt Almfjord 2015-03-11

Enligt din önskan lämnar jag nu
NÅGRA SYNPUNKTER PÅ ARBETSDOKUMENTET
"REVISIONSÄNDRINGAR I GUDSTJÄNSTMUSIK A 2015-02-12"

Genom detta dokument har jag fått en första konkret inblick i det pågående arbetet med ny kyrkohandbok. Jag har inte satt mig närmare in i de frågor kring detta som vållat debatt och inskränker mig därför till några kommentarer med utgångspunkt i de marginalanteckningar jag gjort under läsningen.

1
Jag vill inledningsvis nämna något som jag saknar i dokumentet men som kanske finns på annan plats i KHF, nämligen ett motiverat ställningstagande till grundläggande frågor om musikens roll i gudstjänstlivet såsom: Kan gudstjänst firas utan musik? Med endast psalmsång? Måste sången ackompanjeras, även ursprungligen enstämmig sådan som den gregorianska? Vilka instrument kan användas i stället för eller vid sidan av kyrkorgeln? Kan man räkna med att kantorn har en sånggrupp till sitt stöd? Skall musiken i KHB betraktas som bruksmusik som på olika sätt kan anpassas för skilda förhållanden eller skall den tryckta musiken (kanske enbart melodierna?) uppfattas som av kyrkomötet påbjuden?

2
Gregoriansk sång
Om den gregorianska sången sägs (s 1g) att vissa korta melodier inte behöver ackompanjemang. Varför betonas inte mycket starkare att huvuddelen av den gregorianska repertoaren är äldre än flerstämmigheten? Om Inledningsord 1 sägs dock (s 3 och 6) att det "kan utföras a cappella"!

I stället för de utskrivna ackompanjemangen kan man enligt s 1f ackompanjera gregorianska melodier med "enbart en liggande kvint eller bordunton". Eftersom kvinten hålls ut som borduner måste det väl stå "eller annan bordunton" om man verkligen menar detta. Bäst är väl att för detta slags ackompanjemang nöja sig med att föreslå melodins grundton och kvinten därovanför, i växling med varandra eller samtidigt klingande. Termen "bordunton" behöver inte användas.

Gregorianskt, "gammalkyrkligt", introitus kan användas som inledningsord enligt s 3 och 6 men mer sägs inte och inget ur denna repertoar återges. Det bör påpekas att uttrycket "gammalkyrkligt introitus" numera måste anses tillhöra historien. På 1940-talet användes för att motverka uppfattningen att "gregoriansk sång" var något för lutherdomen främmande, "katolskt". "Gammalkyrklig" är en diskutabel beteckning som inte behöver tillgripas i vår tid.
3
Notskriften.
På s 1 nämns under punkt 1a helt kort att skaftlösa noter används för recitativisk solosång. Inom parentes tilläggs : "Huvudsyftet är att det ska vara lättläst". Jag frågar: finns det belägg för att sångstämmans skaftlöshet gör det lättare för organisten att ackompanjera? Eller är det den kanske mindre notkunnige liturgen som skulle ha glädje av detta? Sjunger hen ur samma mässbok? Är "lättläst" en hållbar huvudmotivering för detta noteringssätt?
Någon närmare beskrivning av systemet med skaftlösa noter finns såvitt jag sett rätt inte i förslaget men en central punkt tas upp i 1e, nämligen bruket av den så kallade brevisnoten i detta sammanhang. Brevis betyder ju kort och denna nottyp var verkligen en gång i

mensuralnotskriftens barndom det korta notvärdet i motsats till longa som hade samma utsewende men med skaft. Efter en nästan osannolik notvärdesinflation finns brevis nu kvar som det sällan använda längsta tänkbara notvärdet motsvarande en dubbel helnot. Enbart notens utseende, alltså inte dess mensurala innebörd, har numera övertagits till en helt annan funktion då man vid notering av recitativisk sång låter upprepade noter på samma tonhöjd ersättas med en not av samma utseende som den från medeltiden ärvda brevisnoten. (Jämför den missvisande formuleringen s 1e.) Att hitta en mer adekvat benämning, helst på begriplig svenska, för denna nottyp är inte lätt eftersom man kommit på att använda den på ytterligare ett sätt i noteringen av ackompanjemanget. Där betecknar den ett icke tidsvärdebestämt uthållande fram till nästa ackord varvid organisten måste följa med i sångstämmans recitation för att veta när ackordbytet skall ske. Överraskande nog används dock oskaftade helnoter i stället för brevisnoter i den stora avdelningen prefationer

Förslagets tillämpning av det skaftlösa systemet visar att det behöver utvecklas mer bland annat beträffande ordaccenterna i recitativens slutfallsformler. Ett enkelt fall är Hälsning s 37: "Herren vare med er". Ordet "med" infaller på recitationstonen men har brutits ut ur denna och fått en egen skaftlös not på samma tonhöjd. Samma sak sker vid de två följande slutorden, "Herren" respektive "bedja". Hur skall man förstå att utskriften av denna ton skall markera betoning (se anmärkningen s 73). Det borde göras på ett tydligare sätt.

Här tillkommer en annan svårighet, nämligen att en sådan betoning inom den melodiska slutfallsformeln ofta för med sig en förlängning av tidsvärdet. Här måste notbilden ge klart besked: skall den sista betonade stavelsen ha kort (såsom det ser ut att menas s 37) eller långt tidsvärde (såsom t ex s 32)? Frågan gäller lika mycket ickerecitativiska melodier. Där skaftade noter används är det lätt att se att förlängning är det helt dominerande. Överraskande nog slutar dock Förbön 8 med kort tidsvärde för första stavelsen i "Herre". Att en oskaftad not ibland skall gälla för dubbla tidsvärdet framgår av det rytmiskt noterade ackompanjemanget (t ex a 30).

Systemet med skaftlösa noter och brevisnoter måste förbättras - väl utvecklade förebilder finns lätt tillgängliga i andra svenska utgåvor av gregoriansk sång.

När det gäller åttondelsnoter i vokalmusik finns det två alternativ. Enligt äldre tradition som nästan genomgående följs i detta förslag används balkar endast för melismer medan man numera ofta använder balkar på samma sätt som i fråga om instrumentalmusik. I förslaget finns exempel också på det senare (Förbön 9 s 54ff). Hur har man bedömt för- och nackdelarna med dessa två system?

Ibland har sångstämmans melodi fått ett eget notplan och ackompanjemangets överstämma förhåller sig mycket fritt till denna. I andra fall toppas ackompanjemanget av sångens melodi och texten finns placerad mellan notsystemen. Bör enhetlighet eftersträvas?

Ibland presenteras omkvädets musik bara en gång, ibland upprepas det varje gång det skall sjungas. Behövs enhetlighet?

Ibland finns smärre olikheter i omtagningarna av omkvädets ackompanjemang (Lovsången 4). Skall sådan variation accepteras som något positivt, något som kan tillämpas också på andra omkväden?

Det bör tydligt anges att Taizésångerna (s 39, 40 och 42) är avsedda att sjungas fyrstämmigt eller femstämmigt (om nämligen vissa mansröster sjunger melodin en oktav under sopranstämman).

Slutligen måste jag konstatera att jag funnit åtskilliga uppenbara felaktigheter i förslagets noter som jag inte kan redovisa här. De förstärker min uppfattning att förslaget till gudstjänstmusik bör genomgå en förnyad grundlig revision.

Så til marginalanteckningarna
1 (s 6)
.